

Anmeldelse

Peter Sloterdijk, *Prometheus' anger: Fra ildens gave til global brandstiftelse, Multivers* 2024, 112 s., 199,95 kr.

Prometheus er en titan, der nyder bemærkelsesværdig opmærksomhed disse år: fra den store filmatisering af *American Prometheus*, Pulitzervindende biografi om Robert J. Oppenheimer, til *Die Reue des Prometheus* (Suhrkamp, 2023), der nu også er oversat til dansk. Værket er en videreskrevet tale, som blev afholdt i 2022 ved Public-Science-Festival i Luzern. Peter Sloterdijk behøver efterhånden ikke megen introduktion, i hvert fald ikke i religionsvidenskabelige sammenhænge, idet hans bibliografi tæller flere anerkendte værker, der centrerer sig omkring det, vi sædvanligvis kalder religion – ikke mindst det banebrydende *Du musst dein Leben ändern*.¹ Af samme årsag kan vi religionsinteresserede derfor ikke sidde en Sloterdijk-udgivelse med titlen *Prometheus' Anger* overhørig.

Udgivelsen fra forlaget Multivers i dansk oversættelse af Per Jepsen bevarer på fortrinlig vis Sloterdijs idiosynkratiske sprog, der i det ene øjeblik viser sig i sidelange sætninger ud af velkendt tysk filosofitradition, det næste i dansende neologismer hen over passager af bidende sarkasme. Bogen falder i fem kapitler fordelt på lige under 100 sider, og bedrives i en kronologisk redegørelse af perioderne: forhistorie, 'metaltidernes' (som Sloterdijk kalder det) (slave-)samfund, europæisk industrialisering, global modernitet og nutidig globalisme. Der er tale om hvad man kunne kalde vestens pyro-økonomiske historie, der skal vise sig at være sammenfaldende med historien om det vestlige menneskes udbytning af (med)mennesker.

Sloterdijk gør ikke meget ud af det præhistoriske menneskes andel af ildhistorien, på trods af at den formentlig udgør 99%.² Det væsentligste pyro-økonomiske resultat er at der i mødet med ilden opstår en ny formel som bio-økonomisk paradigme: "Den beherskede ild udgør det første 'X' i formelen 'muskelfraft plus X', der beskriver menneskets stofveksel med naturen gennem arbejde" (s. 12). Denne formel i diverse varianter er gennemgående i Sloterdijs pyro-økonomiske historie, med gradvise epokale udvidelser. De determinerende faktorer for overgangen fra jæger-samlersamfund til

¹ Anmeldt og redegjort for i RVT 60 (2013) s. 75 - 97 af Hans J. Lundager Jensen, hvor udgivelsen sammenholdes med og belyses af andre af Sloterdijs værker. Se også: Lundager Jensen 2017; Fiedler 2024.

² Jf. Berna Francesco, et al., *Microstratigraphic evidence of in situ fire in the Acheulean strata of Wonderwerk Cave, Northern Cape province, South Africa*, Proceedings of the National Academy of Sciences, Vol. 109 | No. 20, May 15, 2012.

historiske samfund bliver i den pyro-økonomiske analyse: husdyrsholdningen henholdsvis slaveriet. Dette skyldes den øgede muskulære arbejdskraft, som disse nye institutioner tilgængeliggør.

Sloterdijk præciserer: "Faktisk består summen af muskulære udgifter i et tidligt statsligt eller agroimperialt system primært af slavernes ydelser, det være sig på den måde, at disse leveres af det, Platon omtaler som 'den tredje stand', hvis bestemmelse er udvirkningen af det nyttige og nødvendige" (s. 18-19). Her henviser Sloterdijk ikke selv til den franske religionsforsker og filolog Georges Dumézils trefunktionelle hypotese, hvilket ellers forekommer oplagt. Dumézils grundtese var at det indoeuropæiske sprogfællesskab på tværs af årtusinderne og kilometerne ledsages af et tilsvarende ideologisk fællesskab, der hviler på en trefunktionel inddeling. Disse tre funktioner er henholdsvis suveræniteten, krigen og 'resten' eller 'frugtbarheden', hvor de to førstnævnte i flere tilfælde indgår alliance og underlægger sig den sidstnævnte.³ En sådan tredeling svarer glimrende til tredelingen i Platons *Staten*; men Dumézil fandt ikke nogen historisk politisk manifestation af den i Athen. Det må formodes at Sloterdijk, for hvem de klassiske grækere forfatninger langt fra er *terra incognita*, her anvender denne forståelse af 'den tredje stand' i dumézilsk forstand, dvs. nærmere som ideologisk paradigme end historisk politisk realitet.

Den formel, der før lød 'muskulær kraft plus X', omskrives nu til "befalingsmagt plus biomaskinpark plus pyroteknisk X" (s. 21). Nu ændrer muskulæren for første gang karakter så drastisk, at den må omdøbes til *biomaskinpark*, underlagt en *befalingsmagt* – selvfølgelig med den faste følgesvend ilden. I det førindustrielle Europa er den pyro-økonomiske potens stadig først og fremmest bestemt af dyrisk og menneskelig arbejdskraft alias biomaskinpark. Der forbliver vi et godt stykke tid, holdt i skak af "den kendsgerning, at ethvert træ kun lader sig brænde op én gang... træproduktionens langsomhed dæmper herrernes overmod" (s. 24). Men præhistoriens glød, der så småt er blevet til et bål i agrarcivilisationerne, vil slå over i decideret skovbrand.

Med de teknologiske kvantespring, der begynder i slutningen af 1600-tallet, eksploderer den industrielle revolution i en globalt omfattende forbrænding, hvis lige aldrig før er set. Med stenkul og koks og senere også råolie, bliver "[d]en moderne menneskehed [...] et kollektiv af brandstiftere, der sætter de underjordiske skove og moser i brand" (s. 28). Resultatet heraf er "den illusionssvangre erfaring af en virtuel pyroteknisk uendelighed" (s. 28), hvis eskatologiske potentiale vi først for alvor konfronteres med i dag. Denne erfaring resulterer i den moderne naturvidenskabs revitalisering af begreberne *energi* og *kraft*, som ændrer klang fra oprindelig antik græsk brug og overgår til den moderne fysiks domæne: "*Energeia* – et levevæsens potentiale, den opgave, der er anlagt i dette, det indefra forudsatte 'værk', *ergon*, nemlig udfoldelsen af dets anlæg til at blive sig selv – objektiveres til en kraft til at bevirke slet og ret, et kvantum 'energi' som sådan" (s. 29). Det altafgørende er at materien nu løsrives enhver form for teleologi, værende denne filosofisk eller religiøs. Den formålsblinde

³ Jf. Hans J. Lundager Jensen & Jens Peter Schjødt, *Suveræniteten, kampen og frugtbarheden: En bog om Georges Dumézil og den indoeuropæiske ideologi*, Aarhus University Press 1994, 45-63. 134 f.

energi overtager den ontologiske trone, hvis epokale overskrift nu bliver en slags effektivitetens nihilisme: "Det virkelige er herefter det, der indeholder kraft; kun det, der overfører kraft til andre, kan blive til virkelighed" (s. 30).

I denne nye materialistiske arena opstår socialismen, hvis primære subjekt bliver arbejderklassen, som marxismen ifølge Sloterdijk forsøger at konstituere som den prometheiske klasse. Den viser sig dog kun at være "juniorpartner for de maskindrivende pyrotekniske energier fra jordens oldtid" (s. 32). Underforstået: Arbejderne er ikke de væsentlige agenter i industrialiseringens radikalt nye pyro-økonomiske arena – det er ilden nu, muliggjort af hidtil usete kvantiteter brændstof og hidtil uset effektive forbrændingsanlæg og energiforvaltere. Denne arenas formel lyder nu: "Befalingsmagt plus arbejdskraft plus kraftmaskinesystem plus fossile energikilder plus affald hhv. udladninger" (s. 36). Sloterdijk redegør herefter for de politiske og kulturelle implikationer, hvis kulmination er vores samtid, hvor han spår "den store ekpyrosis" (dvs. verdensopbrænding) (s. 76) som ulmende fremtid, hvis intet ændrer sig på det pyro-økonomiske plan.

Dette bliver startskuddet til en ny måde at tænke energi på, det han kalder en energetisk pacifisme (s. 78. 85). Denne skal transcendere den pyro-økonomiske model, der siden præhistorisk tid har konstitueret menneskets udvikling som sådan. Sloterdijk diskuterer forskellige modeller med afsæt særligt i den franske tænker Bruno Latours sene værker (s. 95-102), hvor det væsentlige håb består i en global kollektiv bevidstgørelse i retning af en tilværelse "som resolute ikke-ødelæggere af livsgrundlaget for de fleste af planetens medbeboere" (s. 99). Den programmatisk erklæring, der afslutter værket, er utvetydig i sin pacifistiske krigserklæring mod ilden: "Enhver form for gestaltning af den fremtidige energi- og verdenspolitik, der ikke er uansvarlig, kan efter sine grundtræk ikke længere ville være andet end anvendelsen af en post-prometheisk appel om deltagelsen af så mange som muligt – om de så regner sig selv med til en 'økologisk klasse' eller ej – i et af indsigt beskikket frivilligt brandværn. *Fire-fighters* i alle lande, dæm op for brandene!" (s. 102).

Indrømmet: Set ud fra et religionsvidenskabeligt synspunkt er værket påfaldende sparsomt. Værkets primære indsigter udspringer sig i de materialistisk-fokuserede analyser på forskellige epokale økonomiske strukturer. De kulturelle fænomener, der ledsager dem, behandles primært som derivative og ikke i vekselvirkning dermed. Den indirekte reference til Dumézil og en kort bemærkning til det rå og det tilberedte hos Lévi-Strauss lader til at være omfanget af værkets religionsvidenskabelige meditationer.

Denne materialistisk-ensidige metodik får måske også indvirkning på konklusionen om den ildløse, energetiske pacifisme. Man kan spørge sig selv om den totale bandlysning af ilden i spørgsmålet om klodens overlevelse er svaret på klimaproblemet. Hvor efterlader en sådan intervention den skabning, som i sin historie har vist sig at være næsten utænkelig uden ilden? I dag, hvor vi særligt i vesten brænder stadig mindre og mindre bæredygtigt på planetens regnskab, har vi formentlig aldrig i menneskehedens historie haft ilden – i særdeleshed i dens oprindelige form, bålet – længere fra vores hverdagsliv. Lige så nonchalant vi er med ilden, lige så fremmedgjort er

vi for den. Det er en pointe som Sloterdijk ikke selv frembringer i sin pyro-økonomiske analyse, men måske kunne vise sig som et uomgængeligt spørgsmål for den pyro-religionshistoriske analyse.

Fair nok med den materialistiske begrænsning i en tale til en klimapolitisk konference! Eftersom bogen oprindeligt er en tale holdt til en klimapolitisk konference, er dens primært materialistisk-økonomiske perspektiv forståelig. Men nogle af de religionsvidenskabelige overvejelser, ikke blot ildens materielle økonomisk-politisk, men også dens religions-politiske manifestationer og virkninger i historien (og måske i særdeleshed præhistorie?), kunne jeg ønske at Sloterdijk havde ladet udfolde i bogformatet.

*Asger Juhl, stud. theol.
Afdeling for Teologi, Aarhus Universitet*